

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ НОВОГО ПОСЕЛЕННЯ

УДК 316.4:325:37.013.42.8

DOI: 10.12958/2227-2747-2022-3(181)-69-79

Силкіна Світлана Анатоліївна,

старший викладач кафедри педагогіки та психології

Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,

м. Київ, Україна

sylkina1991@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0810-1573>

Для цитування: Силкіна С. А. Соціальна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 3 (181). С. 69–79. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-69-79](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-69-79)

References (стандарт APA): Sylkina, S. A. (2022). Sotsialna adaptatsiia ditei vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh novoho poselennia [Social Adaptation of Children of Internally Displaced Persons in the Conditions of a New Settlement]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 3 (181), 69–79. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3\(181\)-69-79](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-3(181)-69-79) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сьогодні ми переживаємо дуже непрості часи. Після початку повномасштабної війни й оголошення воєнного стану на всій території України розпочалася велика хвиля міграції населення. Хтось ухвалив для себе рішення покинути межі держави, а хтось обрав шлях внутрішнього переміщення в середині країни на більш безпечну територію. Для приймальних громад така ситуація ознаменувалася появою низки викликів: від вирішення побутових та матеріально-економічних проблем до надання соціальної та психологічної підтримки внутрішнім переселенцям.

Зазначимо, що, починаючи від 2014 року, у нашій державі є напрацьований механізм та досвід роботи із внутрішньо переміщеними особами (ВПО), адже саме тоді

ми вперше зіштовхнулися зі збройним конфліктом на Сході країни. На той час спеціалісти фіксували близько 1,22 мільйона осіб, що змушені були мігрувати всередині держави, з них 154 635 – були діти (Число внутрішніх переселенців, 2015). На сьогоднішній день маємо нові приголомшливі реалії, адже кількість ВПО станом на кінець травня 2022 року перевищила вже 7 мільйонів осіб (5.3 million Ukrainians have entered EU, 2022), і ця цифра щодня змінюється. Власне, така ситуація стала поштовхом для фахівців

усіх сфер мобілізувати та об'єднати свої зусилля й надати всебічну допомогу та підтримку людям, які постраждали від війни.

На жаль, у будь-якому конфлікті найбільше страждає найуразливіша категорія населення – діти. Тікаючи від руйнувань та небезпеки, цілі родини сьогодні змушені масово покидати свої домівки й вирушати на пошук нових, тимчасових прихистків. За таких умов дитина зіштовхується з проблемами психоемоційного та соціального характеру. Вона переживає стрес через необхідність різкої зміни звичного середовища проживання та кола спілкування. Тому надзвичайно гостро сьогодні постає питання створення таких умов у громадах, що приймають./ приймальних громадах, які б сприяли успішній соціальній адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб. І, безумовно, провідна роль у цьому процесі належить закладу освіти та педагогічним працівникам.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням проблеми внутрішньо переміщених осіб займається багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, соціальні аспекти роботи з переміщеними особами у воєнний та кризовий період розкривають у своїх працях такі вчені, як Н. Бочкор, Н. Гусак, Є. Дубровська, А. Конончук, Т. Семигіна. Проблеми надання психологічної підтримки та допомоги внутрішнім переселенцям висвітлено в студіях О. Блиновської, Ю. Гундертайло, О. Залеської, С. Максименка, Д. Романовської та ін.

Особливості здійснення соціально-педагогічної роботи із внутрішньо переміщеними особами розкрито в працях А. Акмалової, Н. Савельєвої, І. Трубавіної та ін. Соціальну адаптацію особистості досліджували К. Андросович, О. Безпалько, А. Налчаджан.

До питання адаптації дітей вимушених переселенців та організації їхнього

змістовного дозвілля в позаурочний час звертається Ю. Жданович. Наукові доробки Т. Алексеєнко присвячено особливостям здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей ВПО в закладі освіти.

Мета статті – аналіз поняття «соціальна адаптація дітей із числа внутрішньо переміщених осіб», визначення проблем та труднощів, з якими вони стикаються в нових умовах життя, а також окреслення інструментів комунікації та форм групової роботи, що сприятимуть успішній соціальній адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення.

Методологія та методи дослідження. Проведене дослідження базувалося на наукових положеннях системного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого методологічних підходів. Під час написання статті опрацьовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів із проблеми соціальної адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб та комунікативної взаємодії з учнями, які пережили стрес. Проведено аналіз вітчизняних нормативних документів та міжнародних договорів. Використано загальнонаукові методи дослідження: для розкриття наукових підходів, формулювання узагальнень та висновків – метод аналізу, синтезу, узагальнення, аналогії; для окреслення перспектив подальшого наукового дослідження – метод прогнозування.

Виклад основного матеріалу.

На сьогоднішній день явище вимушеного переселення набуває ознак стрімкого та масового поширення в усьому світі. Жителі різних країн та континентів утікають від природних і техногенних катастроф, терористичних загроз та військової агресії. Це стало підґрунтям для появи таких категорій населення, як «біженець», «внутрішньо переміщена особа». Дуже часто використання цих понять у суспільстві призводить до їхнього ото-

тожнення. Тому надзвичайно важливо чітко розмежовувати ці дефініції, адже кожна з них несе окреме смислове навантаження.

За визначенням Конвенції ООН «Про статус біженців», біженці – це особи, що були змушені залишити свою країну через обґрунтовані побоювання, що їх переслідують через расові, релігійні, національні причини, за приналежність до визначеної соціальної групи чи за політичні переконання (Конвенція ООН, 1951).

Згідно із законодавством України поняття «внутрішньо переміщена особа» визначається так: це громадянин України, який постійно проживає в Україні та якого змусили або який самостійно покинув місце свого проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (Про забезпечення прав, 2014).

Без сумніву, діти із числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – це категорія, яка потребує особливої уваги та підтримки з боку фахівців соціальної сфери та освітян. Для неї першочерговою визначається проблема соціальної адаптації. У наукових джерелах знаходимо різні трактування цього поняття.

Так, А. Налчаджан пропонує розглядати соціальну адаптацію як стан відносин особистості й групи, за якої особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує власну провідну діяльність, задовольняє власні соціогенні потреби, йде назустріч тим рольовим очікуванням, які висуває до неї зразкова група, переживає стан самоствердження та вільно виражає свої творчі здібності (Соціальна адаптація, 2021, с. 25).

Зі свого боку, О. Безпалько визначала соціальну адаптацію як процес при-

стосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграції особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей соціального середовища. Водночас дослідниця підкреслювала, що соціальна адаптація перебуває у взаємозалежності із психологічною адаптацією (Безпалько, 2008, с. 25).

Проте, розглядаючи соціальну адаптацію як процес, що спрямований на оптимізацію відносин людини й соціального середовища, необхідно враховувати, що він є двостороннім. З одного боку, людина корегує свою поведінку щодо вимог соціуму, тобто цей процес пов'язаний з активною її самозмінною, корекцією соціальних установок і стереотипів поведінки; з іншого – людина впливає на соціальне середовище, внаслідок чого воно також зазнає певних змін (Соціальна педагогіка, 2009, с. 134).

Свою чергою, *соціальна адаптація дітей вимушених переселенців* визначається як процес їхнього активного пристосування до умов нового соціального середовища, прийняття його цінностей і норм, формування адекватної системи стосунків із прийнятною громадою, інтеграції в соціальні групи нового поселення (Соціально-педагогічна підтримка, 2017, с. 135).

Ю. Жданович наголошував, що результатом адаптації дітей вимушених переселенців є їхня адаптованість до нових умов поселення, що характеризується здатністю особистості задовольняти свої потреби в тій чи тій ситуації в конкретному соціальному середовищі, а також виконувати наведені нижче функції:

- адекватно сприймати навколишню дійсність і власний організм;
- адекватно будувати систему відносин і спілкування з іншими;

- бути здатними до навчання, організації дозвілля та відпочинку (Жданович, 2017, с. 207).

На процеси адаптації дітей вимушених переселенців, як і будь-якої особистості із числа мігрантів, впливають соціальні установки, ціннісно-мотиваційні утворення, стратегії поведінки, сприйняття громади чи громадою, відповідність самооцінки тощо (Соціально-педагогічна підтримка, 2017, с. 135).

Однією з важливих умов адаптації є усвідомлення особистістю себе як суб'єкта такого процесу, бажання стати частиною приймальної громади, хоча б і тимчасово. Тобто внутрішнім джерелом адаптації є міра відповідності звичної культурної діяльності дітей вимушених переселенців зміненому соціокультурному середовищу, до якого вони потрапили. Разом з тим процеси злиття з новим соціальним середовищем приймальної громади мають відбуватися без втрати власної індивідуальності, а лише як відповідність у суспільно регламентованій поведінці, інтересах і ціннісних орієнтаціях (Соціально-педагогічна підтримка, 2017, с. 135).

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених дітей до нової школи є одним із найважливіших складників адаптації родини за місцем переселення. Допомогти дитині інтегруватися в новий колектив, включити її в освітній процес, зменшити рівень стресу, не виділяти з-поміж інших учнів як «жертву», мотивувати вчитися – це колосально важлива частина роботи, яку сьогодні мають на високому професійному рівні виконувати педагогічні працівники. І найперше з чого слід почати – налагодити ефективну комунікацію (Проблеми адаптації, 2022).

На сьогоднішній день серед ефективних та практико дієвих інструментів комунікації вчителів із дітьми, які пережили стрес, можна окреслити такі:

емоційний діалог, розвивальний зворотний зв'язок, або фідбек, та шеринг. Перелічені форми комунікативної взаємодії доцільно використовувати в процесі навчальної та виховної діяльності з учнями-переселенцями в умовах закладу освіти.

«Емоційний діалог – це особливий вид взаємодії дорослої людини з дитиною, під час якої дитина проявляє свої почуття, переживання та емоції, а дорослий (класний керівник, соціальний педагог, психолог), своєю чергою, реагує відповідно до переживань, викликаних словами чи поведінкою дитини» (Коли світ на межі змін, 2022, с. 19).

Наступні поради подано в посібнику «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни». Важливо дотримуватися алгоритму побудови емоційного діалогу, а саме:

1. Створювати середовище безпеки та довіри, щоб до діалогу спонукав не примус, а потреба дитини.

2. Під час розмови застосовувати стратегії активного та емпатичного слухання:

- підтримувати зоровий контакт;
- реагувати на сказане жестами, мімікою, киванням головою;
- за потреби використовувати захоплювальні фрази: «так», «ага», «зрозуміло» тощо;
- називати емоції дитини, відокремлюючи почуття і реакції / дії;
- реагувати на паузи як на природну потребу дитини в часі й тиші, щоб зібратися з думками, підібрати слова.

3. Вибудовувати взаємодію на основі спостереження та аналізу власних почуттів та реакцій, викликаних розмовою.

4. Спонукати дитину до вираження сильних емоцій чи задоволення бажань / потреб через гру, за допомогою уяви чи фантазії (Коли світ на межі змін, 2022, с. 19).

Процес налагодження комунікативної взаємодії з учнями-переселенцями в першу чергу має будуватися на основі врахування того факту, що це особлива категорія дітей, які зазнали травматичного досвіду. Тому сьогодні педагогам слід з обережністю ставитися до окремих питань у процесі ведення діалогу з ними, аби не спровокувати появу негативних переживань через болючі спогади з минулого.

З метою надання підтримки фахівцям із соціальної сфери, представникам приймальних громад та освітянам, які працюють із внутрішніми переселенцями, спеціалістами Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» репрезентовано буклет «Як допомогти внутрішньо переміщеним дорослим та дітям, яких зустрічає ваша громада» (Як допомогти внутрішньо переміщеним, 2022). Видання вийшло у 2022 році та було створено за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Буклет містить корисні матеріали, поради, а також включає низку рекомендацій, які слід урахувувати під час спілкування з дитиною ВПО.

При побудові комунікативної взаємодії з дітьми-переселенцями важливо:

1. Не розпитувати в дитини про військові дії, які вона могла побачити, про те, як їй було, коли лунали сирени, вибухи та постріли.

2. Не розпитувати дитину про тих, хто залишився в неї в місцях ведення бойових дій.

3. Не порушувати особистісні кордони дитини, обов'язково треба запитати в дитини, чи можна взяти її за руку / обійняти, перш ніж це зробити.

4. Не проявляти нещирі емоції (діти відчують нещирість дорослих, що може негативно вплинути на налагодження комунікації та міжособистісної взаємодії).

5. Не обговорювати в присутності дитини травматичні події, пов'язані з військовими діями.

6. Не ставити питання на кшталт: «А як у тебе вдома було?» Краще його замінити на: «А як тобі подобається?» або «Як би тобі хотілось?» (Як допомогти внутрішньо переміщеним, 2022, с. 8).

«Розвивальний зворотний зв'язок, або фідбек (з англ. *feedback* – відгук), – це реакція на вчинки, поведінку учнів із метою вдосконалення їхньої діяльності у майбутньому. Основний принцип надання зворотного зв'язку полягає не у вихованні, а у побудові конструктивних стосунків із дитиною» (Коли світ на межі змін, 2022, с. 20).

Відзначимо, що цей інструмент покликаний дати змогу педагогу отримати інформацію про якість засвоєння учнями поданого матеріалу, а також дозволяє побудувати ефективну комунікативну взаємодію з дитиною, налагодити довірливі взаємини та виключає можливість здійснювати критику.

Водночас розвивальний зворотний зв'язок може надаватися у вигляді похвали. У такому випадку важливо пам'ятати про правила, які роблять її ефективною:

- конкретизуйте, за що ви хвалите;
- робіть акцент на процесі та прогресі, а не тільки на результаті;
- чітко окреслюйте свої стандарти та очікування;
- уникайте порівнянь з іншими учнями (Коли світ на межі змін, 2022, с. 21).

«Шеринг (з англ. «to share» ділитися) – це організоване обговорення у групі результатів роботи, актуальних проблем, подій та набутого досвіду. Основне завдання: створення сприятливих умов, за яких кожен може усвідомити та проаналізувати власні емоції, переживання, стани, які виникають під час певної активності,

а також сформувати патерни поведінки (поведінкові «шаблони»)» (Коли світ на межі змін, 2022, с. 21).

Розглядаючи цей інструмент у контексті роботи з дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб, наголосимо, що він може слугувати ефективним способом формування дружньої спільноти в класі, адже передбачає використання практики відкритого спілкування в колі. Це дозволить дітям швидше познайомитися та налагодити міжособистісну взаємодію.

Також зауважимо, що шеринг:

- допомагає пережити складні почуття, події тощо;
- сприяє встановленню та зміцненню довіри й згуртованості групи;
- розвиває впевненість кожного із членів групи, а також створює можливості для розкриття сильних сторін (Коли світ на межі змін, 2022, с. 21).

Перевагою шерингу є його варіативність: педагог може заздалегідь планувати та обирати проблемне поле для обговорення в групі учнів або ж, навпаки, цей процес може бути невимушеним, спонтанним і не обмежуватися рамками певної теми.

Відповідно до мети та завдань шерингу можна визначити, що найбільш доцільно його застосовувати саме в процесі виховної роботи з учасниками освітнього процесу. З огляду на ситуацію, яка сьогодні склалася в Україні, одними із пріоритетних напрямів виховної діяльності закладів освіти в умовах воєнного стану є психологічна та емоційна підтримка учнів, адаптація та підтримка дітей із числа ВПО. Тому використовувати цей інструмент доцільно під час проведення виховних годин, годин спілкування, спрямованих на стабілізацію психологічного та емоційного стану учасників

освітнього процесу, які зазнали травматичного досвіду.

Формат проведення шерингу є таким:

- організувати роботу групи в колі, надавати перевагу безпечним і затишним місцям;
- установити та обговорити правила взаємоповаги для роботи в групі;
- наголосити на тому, що участь у шерингу є добровільною, учасники можуть не відповідати на окремі запитання або відмовитися обговорювати певні теми;
- акцентувати увагу учасників на тому, що слід використовувати «Я-твердження» під час своїх висловлювань;
- запропонувати учасникам поділитися власними почуттями, емоціями, переживаннями, думками;
- підтримувати подальше обговорення за допомогою відкритих запитань (формат, який передбачає розгорнуту відповідь);
- подбати про те, щоб усі учасники могли рівноцінно взяти участь в обговоренні, визначити заздалегідь, скільки часу може говорити кожен з учасників;
- користуватися правилом «символічний мікрофон» – учасники говорять по черзі, передаючи один одному «мікрофон» (іграшка, ручка, предмет інтер'єру тощо);
- завершити коло шерингу, подякувавши учасникам за відкритість та готовність ділитися (Коли світ на межі змін, 2022, с. 21).

Сьогодні практика показує, що дітям із числа внутрішньо переміщених осіб дуже складно висловлювати свої емоції та почуття. На це можуть бути різні причини. У багатьох дітей може бракувати досвіду говорити про себе – вони просто не знають слів, якими могли б описати, як і що вони відчувають. Дітям, які зазнали тяжких випробувань, зазвичай важко про них говорити. Вони бояться, що не впораються з деякими почуттями

(Психосоціальна допомога, 2015). У таких випадках на допомогу педагогічним працівникам приходять сучасні психологічні методики.

Серед наявних на сьогоднішній день інструментів роботи з дитячою емоційною сферою на особливу увагу заслуговує проєктивна методика «Монстрики почуттів», яку в 1996 році створила Юта Хох-Корона для роботи з учнями на тему «Почуття». До складу методики входить 25 асоціативних карток із зображенням монстриків, що демонструють різні емоційні стани. Як показує практика, такий інструментарій є дієвим у роботі з учнями ВПО, адже методика дає можливість дітям описати емоції та стани, у яких вони наразі перебувають, допомагає висловлювати свої почуття, а також слугує засобом для створення невимушеної та позитивної атмосфери під час роботи із групою учнів (Online-Toolbox, 2022).

Зазвичай, коли діти потрапляють у новий колектив з усталеною структурою та лідерами, вони змушені заново вбудовувати стосунки і з новими однокласниками, і з учителями. Змінюючи звичний колектив, школярі тривожаться, чи приймуть їх нові однокласники, чи зможуть вони відповідати вимогам нової школи (Проблеми адаптації ВПО, 2022).

В умовах нового поселення в дітей із сімей вимушених переселенців, які пережили страхи і стреси, спостерігається ускладнений процес налагодження спілкування в незнайомих їм раніше групах ровесників за місцем навчання чи проживання. Пережитий травматичний досвід зробив їх більш вразливими та чутливими порівняно з іншими дітьми до впливу різних несприятливих чинників (Вимушені переселенці, 2021, с. 58). Тому педагогічним працівникам дуже важливо підібрати ефективні форми та методи групової роботи, які дадуть змогу дітям ВПО та

учням приймальної громади краще познайомитися, налагодити дружні стосунки, відволіктися від болючих спогадів та негативних емоцій, а також сприятимуть соціальній адаптації новоприбулих членів колективу (Проблеми адаптації ВПО, 2022).

Практика свідчить, що найбільш доцільними формами групової роботи, що сприятимуть соціальній адаптації дітей-переселенців до умов нового поселення, є такі: *творча майстерня, квест-гра, казкотерапія, перегляд мультиплікаційних фільмів*. Організація окреслених видів діяльності може бути реалізована шляхом залучення учнів до активної виховної і розвивальної міжособистісної взаємодії в позаурочний час у закладах позашкільної освіти або як окремі тематичні заходи в умовах закладу загальної середньої освіти.

Творча майстерня – це вид групової творчої діяльності, яка відбувається у вигляді станційних занять (на кожній станції проводиться окремий майстер-клас). Творча майстерня передбачає наявність кількох (бажано 5 – 8 педагогів-аніматорів або їхніх помічників), кожен з яких пропонує майстер-клас із одного виду творчості (робота з різними видами матеріалів: природними матеріалами, глиною, папером, тканиною, нитками тощо). Діти можуть вибирати, який майстер-клас вони проходять, тобто обирати станцію за бажанням. Під час роботи творчої майстерні кожен з учасників може пройти одну чи кілька станцій за бажанням. Така творча робота сприяє не лише розвитку творчих здібностей, самовираженню, але й допомагає знизити рівень агресії, тривожності (Соціально-педагогічна підтримка, 2017, с. 148–149).

Квест-гра – це динамічне інтелектуальне змагання, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами. Під час гри ко-

манди вирішують логічні завдання, здійснюють пошук на місцевості, будують оптимальні маршрути переміщення, шукають оригінальні рішення та підказки. Після завершення чергового завдання команди переходять до виконання наступного. Перемагає команда, яка виконала всі завдання швидше, ніж інші. Проходження квесту дає можливість дітям вимушених переселенців налагодити стосунки, дізнатися більше один про одного, згуртуватися як команда, тобто допомагає не лише адаптації, але й інтеграції. Відповідно, якщо завдання квесту передбачають пізнання історії чи традицій регіону, то це також допоможе краще пізнати культурні умови нового поселення (Соціально-педагогічна підтримка, 2017, с. 149).

Казкотерапія – це терапія особливою казковою атмосферою, у якій можуть проявитися потенційні можливості особистості, матеріалізуватися мрії, а головне – у ній з'являється відчуття захищеності, долаються страхи.

Метою казкотерапії є підведення дітей вимушених переселенців до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, унікальності й неповторності, до відчуття гармонії із собою та світом, прагнення до пошуків у собі сили боротьби зі страхами і тривогою. У процесі казкотерапії діти навчаються сприймати себе такими, якими вони є, усвідомлювати себе й інших людей як неповторних особистостей.

Під час казкотерапії діти замислюються над утворенням зв'язків між казковими подіями й поведінкою в реальному житті, переносять казковий сенс до реальності; намагаються розшифрувати знання про світ та систему відносин у ньому; розкривають свій внутрішній і зовнішній світ, осмислюють пережите, моделюють майбутнє; навчаються будувати взаємини з батьками та однолітками, цінувати дружбу і любов, боротися і прощати; визна-

чають, якими цінностями потрібно керуватися в житті (Соціально-педагогічна підтримка, 2017, с. 149).

Ще однією цікавою формою групової роботи з дітьми є перегляд різноманітних мультиплікаційних фільмів, після чого педагог може організувати спільне обговорення або дискусію. Матеріали для перегляду слід обирати, ураховуючи вікові особливості учнів. Обов'язково варто не один раз переглянути та проаналізувати сюжет мультфільму перед тим, як транслювати його дітям.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, діти із числа внутрішньо переміщених осіб – це особлива й дуже вразлива категорія учнів. Через військові дії в їхньому житті відбулася різка зміна звичного середовища проживання та кола спілкування. Під час евакуації із зони військового конфлікту більшість дітей зазнають негативного емоційного досвіду, переживають стрес. Потрапляючи до нового поселення, їм важко соціально адаптуватися, вони дезорієнтовані та відчувають страх.

Як показує практика, сьогодні для того, щоб полегшити процес соціальної адаптації учнів ВПО, педагогічним працівникам у закладі освіти варто звернути особливу увагу на налагодження ефективної комунікації. Серед сучасних інструментів побудови комунікативної взаємодії педагога з учнями із зони проведення військових дій можна назвати емоційний діалог, розвивальний зворотний зв'язок (фідбек) та шеринг. У процесі комунікативної взаємодії з цією категорією учнів слід звернути особливу увагу на їхню емоційну сферу. На сьогодні спеціалісти відзначають, що маленьким переселенцям складно описати свої емоції та почуття, і на це, звісно, є низка вагомих причин, серед яких першочерговим визначається пережитий стрес та отриманий травматичний досвід.

Для полегшення процесу соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення важливо віддавати перевагу груповим формам роботи з ними. Організація такої спільної взаємодії може посприяти активному пристосуванню їх до умов нового соціального середовища та дасть змогу покращити комунікацію між дітьми, налагодити їхню систему стосунків із педагогами та учнями закладу освіти.

Перспективи подальших досліджень з окресленої проблематики ми вбачаємо в подальшому пошуку шляхів та засобів полегшення процесу соціальної адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення.

Література

Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 2008 с.

Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки : монографія / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.

Жданович Ю. М. Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. № 1 (21). С. 204–212.

Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни : посібник. URL: https://bit.ly/3PIPtfb?fbclid=IwAR3YIU5ZV5YgxmTVt6ZVeq4jvhvdiIIIIV8iqmdOAqIDSDrcBIQAsnZ_xIo.

Конвенція ООН про статус біженців від 28 червня 1951 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 17.06.2022).

Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. 1706-VII.

Дата оновлення: 29.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 07.10.2022).

Проблеми адаптації тимчасово переміщених дітей у приймальних громадах. *Вчимося жити разом : курс підготовки вчителів*. URL:

<http://lit.multycourse.com.ua/ua/page/15/50>.

Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / за ред. Л. С. Волинець. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : метод. посіб. / К. А. Андросович та ін. Київ, 2021. 106 с.

Соціальна педагогіка : словник-довідник / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.

Соціально-педагогічна підтримка дітей та учнівської молоді: монографія / за ред. Т. Ф. Алексеєнко. Київ : ТОВ «За друга», 2017. 168 с.

Число внутрішніх переселенців в Україні перевищило 1,2 млн осіб – ООН. URL: https://lb.ua/society/2015/04/19/302329_chislo_vnutrennih_pereselentsev.html.

Як допомогти внутрішньо переміщеним дорослим та дітям, яких зустрічає ваша громада. URL: <https://cutt.ly/F1qaC4j>.

5.3 million Ukrainians have entered EU since the beginning of the invasion. URL: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/5-3-million-ukrainians-have-entered-eu-since-the-beginning-of-the-invasion-HbXkUz>.

Online-Toolbox: Gefühlsmonster-Scan. URL: <https://scan.gefuehlsmonster.de/en/>.

References

Bezpalco, O. V. (2009). Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari [Social Pedagogy: Schemes, Tables,

Comments]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

Alieksiienko, T. F. (Ed.) (2020). Vymusheni pereselentsi: sotsialno-pedahohichni problemy i dosvid pidtrymky [Forced Migrants: Socio-Pedagogical Problems and Experience of Support]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].

Zhdanovych, Yu. M. (2017). Osoblyvosti adaptatsii ditei vymushenykh pereselentsiv [Features of Adaptation of Children of Enforced Migrants]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi – Theoretical and Methodological Problems of Raising Children and School Youth, 1 (21)*, 204–212 [in Ukrainian].

Koly svit na mezhi zmin: stratehii adaptatsii. Psykholohichna pidtrymka vchyteliv ta ditei u chasy viiny [When the World is on the Brink of Change: Strategies for Adaptation. Psychological Support of Teachers and Children During Wartime]. Retrieved from https://bit.ly/3PIPtfb?fbclid=IwAR3YIU5ZV5YgxmTVt6ZVeq4jvhvdiIhIV8iqmdOAqIDSDrcBlQAsnZ_xIo [in Ukrainian].

Konventsiiia OON pro status bizhentsiv [Convention on the Status of Refugees]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011 [in Ukrainian].

Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib: Zakon Ukrainy [On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons: Law of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].

Problemy adaptatsii tymchasovo peremishchenykh ditei u pryimalnykh hromadakh [Problems of Adaptation of Temporarily Displaced Children in Host Communities]. *Vchymosia zhyty razom: kurs pidhotovky vchyteliv – Learning to Live Together: a Teacher Training Course*. Retrieved from <http://lt.multycourse.com.ua/ua/page/15/50> [in Ukrainian].

Volynets, L. S. (Ed.). (2015). Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta simiam z ditmy zi Skhodu Ukrainy [Psychosocial Assistance to Internally Displaced Children, their Parents and Families with Children from Eastern Ukraine]. Kyiv: TOV «Vydavnychyi dim «Kalyta» [in Ukrainian].

Androsovykh, K. A. (Ed.). (2021). Sotsialna adaptatsiia obdarovanoi osobystosti: vid dytynstva do yunosti [Social Adaptation of a Gifted Personality: from Childhood to Youth]. Kyiv [in Ukrainian].

Alieksiienko, T. F. (Ed.). (2009). Sotsialna pedahohika: slovnyk-dovidnyk [Social Pedagogy: Dictionary and Reference]. Vinnytsia: Planer [in Ukrainian].

Alieksiienko, T. F. (Ed.). (2017). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka ditei ta uchnivskoi molodi [Socio-Pedagogical Support for Children and School Youth]. Kyiv: TOV «Zadruha» [in Ukrainian].

Chyslo vnutrishnykh pereselentsiv v Ukraini perevyschlylo 1,2 mln osib – OON [The Number of Internally Displaced Persons in Ukraine has Exceeded 1.2 million – UN]. Retrieved from https://lb.ua/society/2015/04/19/302329_chislo_vnutrennih_pereselentsev.html [in Ukrainian].

Yak dopomohty vnutrishno peremishchenym doroslym ta ditiam, yakykh zustrichaie vasha hromada [How to Help Internally Displaced Adults and Children Your Community Meets]. Retrieved from <https://cutt.ly/F1qaC4j> [in Ukrainian].

5.3 million Ukrainians have entered EU since the beginning of the invasion. Retrieved from <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/5-3-million-ukrainians-have-entered-eu-since-the-beginning-of-the-invasion-HbXkUz> [in English].

Online-Toolbox: Gefühlsmonster-Scan. Retrieved from <https://scan.gefuehlsmonster.de/en/> [in English].

Силкіна С. А. Соціальна адаптація дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення

У статті розглянуто проблеми соціальної адаптації дітей внутрішньо переміщених осіб в умовах нового поселення. Розкрито зміст понять «біженець» та «внутрішньо переміщена особа». Окреслено основні проблеми та труднощі, з якими стикаються діти з числа внутрішньо переміщених осіб у процесі соціальної адаптації до нових умов навчання та проживання. Схарактеризовано ефективні інструменти комунікації педагогічних працівників з дітьми, які пережили стрес та зазнали травматичного досвіду. Визначено алгоритм побудови емоційного діалогу з учнями з числа внутрішньо переміщених осіб. Також у статті зроблено огляд таких інструментів, як фідбек та шеринг, що покликані дати змогу сучасному педагогу налагодити ефективну комунікаційну взаємодію з дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб.

Надано характеристику проєктивній методиці «Монстрики почуттів», яка слугує інструментами для роботи з дитячими емоціями та почуттями. Особливу увагу акцентовано на важливості використання групових форм роботи (творча майстерня, квест-гра, казкотерапія, перегляд мультиплікаційних фільмів). Організація такої спільної взаємодії може посприяти активному пристосуванню їх до умов нового соціального середовища та дасть змогу покращити комунікацію між дітьми, налагодити їхню систему стосунків із педагогами та учнями закладу освіти в умовах нового поселення.

Ключові слова: біженець, внутрішньо переміщена особа, соціальна адаптація, фідбек, шеринг, творча майстерня, квест-гра, казкотерапія.

Sylkina S. A. Social Adaptation of Children of Internally Displaced Persons in the Conditions of a New Settlement

The article examines the problems of social adaptation of children of internally displaced persons in the conditions of a new settlement. The meaning of concepts «refugee» and «internally displaced person» has been revealed. The main problems and difficulties faced by internally displaced children in the process of social adaptation to new conditions of study and living have been outlined. Effective communication tools of pedagogical workers with children who have experienced stress and traumatic experiences have been characterized. An algorithm for building an emotional dialogue with students from among internally displaced persons has been defined. The article also provides an overview of such tools as feedback and sharing, which are considered to enable a modern teacher to establish effective communication interaction with internally displaced children.

The projective method «Feeling Monsters» has been described. The method serves as a tool for working with children's emotions and feelings. Special attention has been focused on the importance of using group forms of work (creative workshop, quest game, fairy tale therapy, watching cartoons). The organization of such joint interaction can contribute to their active adaptation to the conditions of the new social environment. This will make it possible to improve communication between children, to establish their system of relations with teachers and students of the educational institution in the conditions of a new settlement.

Keywords: refugee, internally displaced person, social adaptation, feedback, sharing, creative workshop, quest game, fairy tale therapy.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

